

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

# بخش کشاورزی و منابع طبیعی در برنامه‌های اول تا پنجم توسعه کشور

جلد سوم

نویسنده:

فردین حقانی

تابستان ۱۳۹۵

|                     |                                                                                        |
|---------------------|----------------------------------------------------------------------------------------|
| سر شناسه            | : حقانی، فردین، ۱۳۵۲ -                                                                 |
| عنوان و نام پدیدآور | : بخش کشاورزی و منابع طبیعی در برنامه‌های اول تا پنجم توسعه کشور/ نویسنده فردین حقانی. |
| مشخصات نشر          | : تهران: مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی، ۱۳۹۵.            |
| مشخصات ظاهری        | : ۳ ج: جدول، نمودار (رنگی).                                                            |
| شابک                | : دوره 6-11-978-600-8619-11-6 : ج. ۳ 978-600-8619-10-9                                 |
| وضعیت فهرست‌نویسی   | : فیبا                                                                                 |
| موضوع               | : کشاورزی - ایران - جنبه‌های اقتصادی                                                   |
| موضوع               | : Agriculture - Economic aspects - Iran                                                |
| موضوع               | : کشاورزی و دولت - ایران                                                               |
| موضوع               | : Agriculture and state - Iran                                                         |
| موضوع               | : منابع طبیعی - ایران                                                                  |
| موضوع               | : Natural resources - Iran                                                             |
| موضوع               | : منابع طبیعی - ایران - سیاست دولت                                                     |
| موضوع               | : Natural resources - Government policy - Iran                                         |
| شناسه افزوده        | : مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی                          |
| رده‌بندی کنگره      | : ۱۳۹۵ ج ۳ / ۲۰۰ / H                                                                   |
| رده‌بندی دیویی      | : ۳۳۸/۱۰۹۵۵                                                                            |
| شماره کتابشناسی ملی | : ۴۴۹۰۶۵۷                                                                              |

عنوان: بخش کشاورزی و منابع طبیعی در برنامه‌های اول تا پنجم توسعه کشور

گردآوری و تدوین: فردین حقانی

ناظر و ویراستار علمی: دکتر مجتبی پالوج

مسئول انتشار: فرهاد بلادر

کارشناس انتشار: فرزانه علایی

صفحه آرایی: ابراهیم حبیبی سیاهپوش

طراح روی جلد: مینا توکلی

چاپ اول: ۱۳۹۵

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۶۲۰۰۰۰ ریال

شابک: دوره 6-11-978-600-8619-11-6 : ج. ۳ 978-600-8619-10-9

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: انتشارات اقرا

ناشر: مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی، مدیریت خدمات پژوهشی

نشانی: خیابان کریمخان زند - انتهای خیابان شهید عضدی (آبان جنوبی) - خیابان رودسر شرقی - پلاک ۵

تلفن: ۴۲۹۱۶۰۰۰ نمابر: ۸۸۹۶۶۶۰

<http://www.agri-peri.ir>

ISBN: 978-600-8619-10-9

## پیشگفتار

پایش و بررسی فرایند تحولات بخش کشاورزی و منابع طبیعی در بستر زمان و در چارچوب برنامه‌های پنجساله توسعه از زمره فعالیت‌های مستمر موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی است که تلاش گردیده با اتمام دوره هر برنامه پنجساله، ضمن بررسی و ارزیابی اهداف پیش‌بینی شده در برنامه، با تجمیع نتایج با برنامه‌های پنجساله توسعه قبلی در یک مجموعه یکپارچه امکان ترسیم روندهای گذشته فراهم آید.

مجموعه حاضر که در سه جلد تدوین شده است دومین مجموعه سازمان یافته بررسی فرایند تغییر و تحولات بخش کشاورزی و منابع طبیعی است که در دهه اخیر توسط این موسسه به رشته تحریر درآمده است. در مجموعه قبلی که در ابتدای دهه ۱۳۶۰ چاپ گردید برنامه‌های اول، دوم و سوم توسعه بخش کشاورزی مورد بررسی قرار گرفت و در مجموعه سه جلدی حاضر علاوه بر اشاره به اسناد بالادستی و قانون بخش کشاورزی به بررسی وضعیت ساختار مدیریتی بخش کشاورزی در سه دهه اخیر، موقعیت بخش کشاورزی قبل از شروع برنامه اول توسعه، اهداف و عملکرد، معبر و تحولات بخش کشاورزی در حوزه‌هایی از قبیل؛ سهم بخش در اقتصاد ملی، رتبه و تسهیلات اعطایی به بخش کشاورزی و منابع طبیعی، وضعیت خانوارهای تولیدکننده روستایی و عشایر، وضعیت تولید و عملکرد در زیربخش‌های زراعت، باغ و دام و طیور، شیلات و آبزیان، تحقیقات، آموزش و ترویج، مکانیزاسیون، امور مالی، حفظ نباتات، تعاونی‌های روستایی، نهاده‌های تولید (کود، سم و بذر)، قیمت تضمینی و سرانجام دستاوردهای هر یک از برنامه‌های پنجساله توسعه اشاره شده است.

جلد سوم از مجموعه سه جلدی کتاب بررسی بخش کشاورزی و منابع طبیعی در برنامه‌های پنجساله توسعه، اهداف و سیر تحولات هر یک از زیربخش‌ها و فعالیت مهم و اثرگذار در درون بخش کشاورزی و منابع طبیعی را در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه مورد بررسی قرار داده است. فرصت را مغتنم شمرده از جناب آقای مهندس فردین حقانی برای یک سال و نیم تلاش جهت تنظیم و تدوین کتاب حاضر، تقدیر می‌شود و از جناب آقای دکتر مبینی پالوج نیز که به بررسی و ویراستاری آن همت گماردند، تشکر می‌شود. همچنین از جناب آقای ابراهیم حبیبی سیاهپوش به‌خاطر صفحه‌آرایی و از آقای مهندس بلادر به‌خاطر پیگیری چاپ کتاب سپاسگزاری می‌شود.

یدحسین کاظمی

رئیس مرکز پژوهش‌های برنامه‌ریزی،

اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی

مهر ۱۳۹۷

مقدمه..... زز

**فصل پنجم: برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۸-۱۳۸۴)..... ۱**

- ۵- برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور (اهداف و عملکرد)..... ۳
- ۵-۱ تجزیه و تحلیل فیزیکی اهداف و عملکرد اقتصادی و مالی بخش کشاورزی..... ۱۷
- ۵-۱-۱ متغیرهای اقتصاد کلان..... ۱۷
- ۵-۱-۱-۱ نرخ رشد (ثابت و جاری)..... ۱۷
- ۵-۱-۱-۲ تولید ناخالص داخلی و ارزش افزوده زیربخش ها..... ۱۸
- ۵-۱-۱-۳ تولید ناخالص سبک..... ۲۵
- ۵-۱-۱-۴ اعتبارات خارجی..... ۳۱
- ۵-۱-۱-۵ مانده تسهیلات مطابقت..... ۳۳
- ۵-۱-۱-۶ اشتغال..... ۳۶
- ۵-۱-۱-۷ صادرات..... ۳۸
- ۵-۱-۲ توزیع درآمد و هزینه در مناطق شهری و روستایی کشور..... ۴۰
- ۵-۱-۲-۱ ضریب جینی..... ۴۰
- ۵-۱-۲-۲ نسبت پراکندگی (نابرابری)..... ۴۲
- ۵-۱-۲-۳ درآمد سالانه خانوارهای شهری و روستایی..... ۴۴
- ۵-۱-۲-۴ هزینه های سالانه خانوارهای شهری و روستایی..... ۴۵
- ۵-۱-۲-۵ هزینه های سالانه خوراک و دخانی دهک اول خانوارهای شهری و روستایی..... ۵۰
- ۵-۱-۲-۶ هزینه های سالانه غیرخوراک دهک اول خانوارهای شهری و روستایی..... ۵۰
- ۵-۱-۲-۷ هزینه های سالانه خوراک و دخانی دهک دوم خانوارهای شهری و روستایی..... ۵۱
- ۵-۱-۲-۸ هزینه های سالانه غیرخوراک دهک دوم خانوارهای شهری و روستایی..... ۵۲
- ۵-۱-۳ امنیت غذایی (تعادل غذایی و سطح تغذیه ای)..... ۵۲
- ۵-۱-۳-۱ ضریب خود اتکایی در محصولات کشاورزی..... ۵۳
- ۵-۱-۳-۲ عرضه سرانه مواد غذایی..... ۵۸

- ۵-۱-۳-۳- عرضه سرانه انرژی و برخی مواد مغذی و منابع تأمین آن..... ۶۴
- ۵-۱-۳-۴- عرضه سرانه انرژی تولیدات بخش کشاورزی..... ۶۸
- ۵-۱-۳-۵- عرضه سرانه انرژی حاصل از تولیدات داخلی و واردات..... ۶۸
- ۵-۱-۴- آموزش و سطح سواد..... ۷۰
- ۵-۱-۴-۱- سطح سواد شاغلین بخش کشاورزی..... ۷۰
- ۵-۱-۴-۲- سطح سواد سرپرستان خانوارهای روستایی..... ۷۱
- ۵-۱-۴-۳- جمعیت با سواد ۶ ساله و بیشتر به تفکیک جمعیت شهری و روستایی..... ۷۲
- ۵-۱-۴-۴- وضعیت آموزش در روستاها و رشته های کشاورزی در دانشگاه ها..... ۷۷
- ۵-۱-۵- سطح بهداشت در روستاها..... ۸۰
- ۵-۲- تجزیه و تحلیل فیزیک عملکرد و دستاوردهای بخش کشاورزی با سیاست ها و اهداف پیش بینی شده به تفکیک زیربخش ها..... ۸۱
- ۵-۲-۱- تحولات زیربخش زراعت..... ۹۴
- ۵-۲-۱-۱- اهداف کیفی بلندمدت پیش بینی شده زیربخش (اهداف آرمانی)..... ۹۴
- ۵-۲-۱-۲- جهت گیری های اصلی پیش بینی شده زیربخش..... ۹۵
- ۵-۲-۱-۳- سیاست های فضایی و منطقه ای پیش بینی شده زیربخش..... ۹۵
- ۵-۲-۱-۴- سطح زیر کشت..... ۹۶
- ۵-۲-۱-۵- تولید..... ۱۰۰
- ۵-۲-۱-۶- عملکرد در هکتار..... ۱۰۸
- ۵-۲-۲- زیربخش باغبانی..... ۱۱۴
- ۵-۲-۲-۱- اهداف کیفی بلندمدت پیش بینی شده زیربخش (اهداف آرمانی)..... ۱۱۵
- ۵-۲-۲-۲- جهت گیری های اصلی پیش بینی شده زیربخش..... ۱۱۵
- ۵-۲-۲-۳- سیاست های فضایی و منطقه ای پیش بینی شده زیربخش..... ۱۱۶
- ۵-۲-۲-۴- سطح زیر کشت..... ۱۱۶
- ۵-۲-۲-۵- تولید..... ۱۲۱
- ۵-۲-۲-۶- عملکرد در هکتار..... ۱۳۰

|     |                                                                |
|-----|----------------------------------------------------------------|
| ۱۳۵ | ۵-۲-۲-۷- گلخانه ها                                             |
| ۱۳۸ | ۵-۲-۳- زیربخش دام و طیور                                       |
| ۱۳۸ | ۵-۲-۳-۱- اهداف کیفی بلندمدت پیش بینی شده زیربخش (اهداف آرمانی) |
| ۱۳۹ | ۵-۲-۳-۲- جهت گیری های اصلی پیش بینی شده زیربخش                 |
| ۱۳۹ | ۵-۲-۳-۳- سیاست های فضایی و منطقه ای پیش بینی شده زیربخش        |
| ۱۳۹ | ۵-۲-۳-۴- تولید                                                 |
| ۱۴۴ | ۵-۳-۴- جمعیت دام                                               |
| ۱۴۶ | ۵-۲-۴- وضعیت مرغداری ها                                        |
| ۱۴۸ | ۵-۲-۴- زیربخش شیلات                                            |
| ۱۴۸ | ۵-۲-۴-۱- اهداف کیفی بلندمدت پیش بینی شده زیربخش (اهداف آرمانی) |
| ۱۴۹ | ۵-۲-۴-۲- جهت گیری های اصلی پیش بینی شده زیربخش                 |
| ۱۴۹ | ۵-۲-۴-۳- سیاست های فضایی و منطقه ای پیش بینی شده زیربخش        |
| ۱۵۰ | ۵-۲-۴-۴- پرورش و صید ماهی (لید)                                |
| ۱۵۳ | ۵-۲-۴-۵- تعاونی های ماهیگیر                                    |
| ۱۵۴ | ۵-۲-۴-۶- مساحت مزارع پرورش ماهی و آبزیان                       |
| ۱۵۵ | ۵-۲-۴-۷- تولید انواع بچه ماهی و میگو                           |
| ۱۵۷ | ۵-۲-۵- دامپزشکی                                                |
| ۱۵۸ | ۵-۲-۵-۱- اهداف کیفی بلندمدت پیش بینی شده (اهداف آرمانی)        |
| ۱۵۹ | ۵-۲-۵-۲- جهت گیری های اصلی پیش بینی شده                        |
| ۱۵۹ | ۵-۲-۵-۳- سیاست های فضایی و منطقه ای پیش بینی شده               |
| ۱۵۹ | ۵-۲-۵-۴- اهداف کمی                                             |
| ۱۶۲ | ۵-۲-۶- زیربخش جنگل و مرتع                                      |
| ۱۶۳ | ۵-۲-۶-۱- اهداف کیفی بلندمدت پیش بینی شده زیربخش (اهداف آرمانی) |
| ۱۶۳ | ۵-۲-۶-۲- جهت گیری های اصلی پیش بینی شده زیربخش                 |
| ۱۶۴ | ۵-۲-۶-۳- سیاست های فضایی و منطقه ای پیش بینی شده               |
| ۱۶۴ | ۵-۲-۶-۴- اهداف کمی                                             |
| ۱۷۶ | ۵-۲-۷- زیربخش آب و خاک                                         |

|                                                                      |     |
|----------------------------------------------------------------------|-----|
| ۱-۷-۲-۵- اهداف کیفی بلندمدت پیش بینی شده زیربخش (اهداف آرمانی).....  | ۱۷۶ |
| ۲-۷-۲-۵- جهت گیری های اصلی پیش بینی شده برنامه زیربخش.....           | ۱۷۶ |
| ۳-۷-۲-۵- سیاست های فضایی و منطقه ای پیش بینی شده برنامه.....         | ۱۷۶ |
| ۴-۷-۲-۵- اهداف کمی.....                                              | ۱۷۷ |
| ۸-۲-۵- زیربخش تحقیقات، آموزش و ترویج.....                            | ۱۸۶ |
| ۱-۷-۲-۵- اهداف کیفی بلندمدت پیش بینی شده زیربخش (اهداف آرمانی).....  | ۱۸۷ |
| ۲-۷-۲-۵- جهت گیری های اصلی پیش بینی شده برنامه زیربخش.....           | ۱۸۸ |
| ۳-۷-۲-۵- سیاست های فضایی و منطقه ای پیش بینی شده برنامه.....         | ۱۸۹ |
| ۴-۸-۲-۵- تحقیقات کشاورزی.....                                        | ۱۹۰ |
| ۵-۸-۲-۵- ترویج کشاورزی.....                                          | ۱۹۶ |
| ۶-۸-۲-۵- آموزش کشاورزی.....                                          | ۲۰۲ |
| ۹-۲-۵- تعاون روستایی.....                                            | ۲۰۵ |
| ۱-۹-۲-۵- اهداف کیفی بلندمدت پیش بینی شده (اهداف آرمانی).....         | ۲۰۶ |
| ۲-۹-۲-۵- جهت گیری های اصلی پیش بینی شده برنامه.....                  | ۲۰۶ |
| ۳-۹-۲-۵- سیاست های فضایی و منطقه ای پیش بینی شده برنامه.....         | ۲۰۶ |
| ۴-۹-۲-۵- اهداف کمی توسعه شرکت های تعاونی و اتحادیه های تعاونی.....   | ۲۰۷ |
| ۱-۴-۹-۲-۵- توسعه شرکت های تعاونی.....                                | ۲۰۷ |
| ۱-۴-۹-۲-۵- توسعه اتحادیه های تعاونی.....                             | ۲۰۹ |
| ۲-۴-۹-۲-۵- اهداف کمی زیربخش تعاون روستایی.....                       | ۲۱۰ |
| ۱۰-۲-۵- صنایع تبدیلی و تکمیلی.....                                   | ۲۱۳ |
| ۱-۹-۲-۵- اهداف کیفی بلندمدت پیش بینی شده (اهداف آرمانی).....         | ۲۱۴ |
| ۲-۹-۲-۵- جهت گیری های اصلی پیش بینی شده برنامه.....                  | ۲۱۵ |
| ۳-۹-۲-۵- سیاست های فضایی و منطقه ای پیش بینی شده برنامه.....         | ۲۱۵ |
| ۴-۹-۲-۵- اهداف کمی.....                                              | ۲۱۶ |
| ۱۱-۲-۵- مکانیزاسیون.....                                             | ۲۲۰ |
| ۱-۱۱-۲-۵- اهداف کیفی بلندمدت پیش بینی شده زیربخش (اهداف آرمانی)..... | ۲۲۰ |
| ۲-۱۱-۲-۵- جهت گیری های اصلی پیش بینی شده برنامه زیربخش.....          | ۲۲۱ |

|     |                                                                 |
|-----|-----------------------------------------------------------------|
| ۲۲۱ | ۳-۱۱-۲-۵- سیاست‌های فضایی و منطقه‌ای پیش‌بینی شده برنامه        |
| ۲۲۱ | ۴-۱۱-۲-۵- اهداف کمی                                             |
| ۲۲۴ | ۱۲-۲-۵- حفظ نباتات                                              |
| ۲۲۶ | ۱-۱۲-۲-۵- اهداف کیفی بلندمدت پیش‌بینی شده (اهداف آرمانی)        |
| ۲۲۶ | ۲-۱۲-۲-۵- جهت‌گیری‌های اصلی پیش‌بینی شده برنامه                 |
| ۲۲۷ | ۳-۱۲-۲-۵- سیاست‌های فضایی و منطقه‌ای پیش‌بینی شده برنامه        |
| ۲۲۷ | ۴-۱۲-۲-۵- اهداف کمی                                             |
| ۲۲۸ | ۵-۱۲-۲-۵- ارزیابی اهداف کمی برنامه                              |
| ۲۳۰ | ۱۳-۲-۵- امور اراضی                                              |
| ۲۳۱ | ۱-۱۳-۲-۵- اهداف کیفی بلندمدت پیش‌بینی شده زیربخش (اهداف آرمانی) |
| ۲۳۱ | ۲-۱۳-۲-۵- جهت‌گیری‌های اصلی پیش‌بینی شده برنامه زیربخش          |
| ۲۳۱ | ۳-۱۳-۲-۵- سیاست‌های فضایی و منطقه‌ای پیش‌بینی شده برنامه        |
| ۲۳۲ | ۴-۱۳-۲-۵- اهداف کمی                                             |
| ۲۳۲ | ۵-۱۳-۲-۵- ارزیابی اهداف کمی برنامه                              |
| ۲۳۵ | ۱۴-۲-۵- نظام‌های بهره‌برداری                                    |
| ۲۳۵ | ۱-۱۴-۲-۵- هدف کیفی بلندمدت پیش‌بینی شده زیربخش (اهداف آرمانی)   |
| ۲۳۵ | ۲-۱۴-۲-۵- جهت‌گیری‌های اصلی پیش‌بینی شده برنامه زیربخش          |
| ۲۳۵ | ۳-۱۴-۲-۵- سیاست‌های فضایی و منطقه‌ای پیش‌بینی شده برنامه        |
| ۲۳۵ | ۴-۱۴-۲-۵- اهداف کمی                                             |
| ۲۳۶ | ۵-۱۴-۲-۵- نظام بهره‌برداری خرد و دهقانی (خانوادگی)              |
| ۲۳۶ | ۶-۱۴-۲-۵- شرکت‌های سهامی زراعی                                  |
| ۲۳۷ | ۷-۱۴-۲-۵- شرکت‌های تعاونی تولید روستایی                         |
| ۲۳۸ | ۸-۱۴-۲-۵- کشت و صنعت‌ها                                         |
| ۲۳۸ | ۱۵-۲-۵- امور عشایر                                              |
| ۲۳۸ | ۱-۱۵-۲-۵- هدف کیفی بلندمدت پیش‌بینی شده زیربخش (اهداف آرمانی)   |
| ۲۳۹ | ۲-۱۵-۲-۵- جهت‌گیری‌های اصلی پیش‌بینی شده برنامه زیربخش          |
| ۲۳۹ | ۳-۱۵-۲-۵- سیاست‌های فضایی و منطقه‌ای پیش‌بینی شده برنامه        |

|     |                                                    |
|-----|----------------------------------------------------|
| ۲۳۹ | ۴-۱۵-۲-۵- اهداف کمی                                |
| ۲۴۰ | ۵-۱۵-۲-۵- ارزیابی اهداف کمی برنامه                 |
| ۲۴۳ | ۱۶-۲-۵- نهاده های کشاورزی و خدمات فنی تولید        |
| ۲۴۴ | ۱-۱۶-۲-۵- کود شیمیایی                              |
| ۲۴۷ | ۲-۱۶-۲-۵- سموم شیمیایی کشاورزی                     |
| ۲۴۹ | ۳-۱۶-۲-۵- زهر                                      |
| ۲۵۱ | ۴-۱۶-۲-۵- ن                                        |
| ۲۵۱ | ۵-۱۶-۲-۵- انرژی                                    |
| ۲۵۶ | ۱۷-۲-۵- سیاست های خ                                |
| ۲۵۶ | ۱-۱۷-۲-۵- بیمه محصولات کشاورزی                     |
| ۲۶۲ | ۲-۱۷-۲-۵- قیمت گذاری خرید تضمینی محصولات کشاورزی   |
| ۲۶۳ | ۱-۲-۱۷-۲-۵- قیمت گذاری محصولات کشاورزی             |
| ۲۶۷ | ۲-۲-۱۷-۲-۵- میزان خرید تضمینی محصولات زراعی و باغی |
| ۲۶۹ | ۳-۱۷-۲-۵- یارانه های تولید محصولات کشاورزی         |

## ۲۷۹ ..... جمع بندی برنامه چهارم توسعه

|     |                                                                           |
|-----|---------------------------------------------------------------------------|
| ۲۷۹ | ۱- متغیرهای اقتصاد کلان                                                   |
| ۲۸۳ | ۲- توزیع درآمد و هزینه در مناطق شهری و روستایی کشور                       |
| ۲۸۴ | ۳- امنیت غذایی                                                            |
| ۲۸۵ | ۴- آموزش و سطح سواد                                                       |
| ۲۸۵ | ۵- دستاوردهای بخش کشاورزی (تولید، نهاده ها، خدمات فنی و سیاست های حمایتی) |

## ۲۹۷ ..... فصل ششم: برنامه پنجم توسعه (۱۳۹۴-۱۳۹۰)

|     |                                                                      |
|-----|----------------------------------------------------------------------|
| ۲۹۹ | ۶- برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور (اهداف و عملکرد) |
| ۳۱۵ | ۱-۵- تجزیه و تحلیل فیزیکی اهداف و عملکرد اقتصادی و مالی بخش کشاورزی  |
| ۳۱۵ | ۱-۱-۶- متغیرهای اقتصاد کلان                                          |



|                                                                                                               |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| ۶-۱-۵- سطح بهداشت                                                                                             | ۳۸۱ |
| ۶-۲- تجزیه و تحلیل فیزیکی عملکرد و دستاوردهای بخش کشاورزی با سیاست ها و اهداف پیش‌بینی شده به تفکیک زیربخش ها | ۳۸۲ |
| ۶-۲-۱- تحولات زیربخش زراعت                                                                                    | ۴۲۲ |
| ۶-۲-۱-۱- سطح زیر کشت                                                                                          | ۴۲۳ |
| ۶-۲-۱-۲- مایند                                                                                                | ۴۳۰ |
| ۶-۲-۱-۳- عملکرد در هکتار                                                                                      | ۴۳۷ |
| ۶-۲-۲- زیربخش باغات                                                                                           | ۴۴۶ |
| ۶-۲-۲-۱- سطح زیر کشت                                                                                          | ۴۴۷ |
| ۶-۲-۲-۲- تولید                                                                                                | ۴۵۴ |
| ۵-۲-۲-۳- عملکرد در هکتار                                                                                      | ۴۶۶ |
| ۶-۲-۲-۴- گلخانه ها                                                                                            | ۴۷۳ |
| ۶-۲-۲-۴-۱- سیاست ها                                                                                           | ۴۷۳ |
| ۶-۲-۲-۴-۲- اهداف کمی                                                                                          | ۴۷۳ |
| ۶-۲-۲-۴-۳- سطح گلخانه ها                                                                                      | ۴۷۶ |
| ۶-۲-۲-۴-۴- وضعیت تولید در گلخانه ها                                                                           | ۴۷۹ |
| ۶-۲-۲-۴-۴- وضعیت مجتمع های گلخانه ای                                                                          | ۴۸۰ |
| ۶-۲-۳- زیربخش دام و طیور                                                                                      | ۴۸۱ |
| ۵-۲-۳-۱- تولید                                                                                                | ۴۸۱ |
| ۴-۲-۳-۵- جمعیت دام                                                                                            | ۴۸۶ |
| ۵-۲-۳-۶- وضعیت مرغداری ها                                                                                     | ۴۸۷ |
| ۶-۲-۴- زیربخش شیلات                                                                                           | ۴۸۹ |
| ۶-۲-۴-۱- پرورش و صید ماهی (تولید)                                                                             | ۴۹۰ |
| ۶-۲-۴-۲- تعاونی های ماهیگیری                                                                                  | ۴۹۳ |
| ۶-۲-۴-۳- مساحت مزارع پرورش ماهی و میگو                                                                        | ۴۹۳ |
| ۶-۲-۴-۴- تولید انواع بچه ماهی و میگو                                                                          | ۴۹۵ |
| ۶-۲-۵- دامپریشکی                                                                                              | ۴۹۷ |

|     |                                                    |
|-----|----------------------------------------------------|
| ۴۹۷ | ۵-۲-۶- اهداف کمی                                   |
| ۵۰۰ | ۶-۲-۶- زیربخش جنگل و مرتع                          |
| ۵۱۲ | ۶-۲-۷- زیربخش آب و خاک                             |
| ۵۲۳ | ۶-۲-۸- زیربخش تحقیقات، آموزش و ترویج               |
| ۵۲۳ | ۸-۲-۶- تحقیقات کشاورزی                             |
| ۵۲۸ | ۲-۲-۶- ترویج کشاورزی                               |
| ۵۳۰ | ۳-۲-۸- آموزش کشاورزی                               |
| ۵۳۲ | ۹-۲-۶- معام روستایی                                |
| ۵۴۱ | ۱۰-۲-۶- صنایع تبدیلی و تکمیلی                      |
| ۵۴۵ | ۱۱-۲-۶- مکانیسیون                                  |
| ۵۵۱ | ۱۲-۲-۶- حفظ نباتات                                 |
| ۵۵۷ | ۱۳-۲-۵- امور اراضی                                 |
| ۵۶۱ | ۱۴-۲-۶- نظام های بهره برداری                       |
| ۵۶۱ | ۱-۴-۲-۶- نظام بهره برداری خرد دهشی (انوادگی)       |
| ۵۶۴ | ۲-۴-۲-۶- شرکت های سهامی زراعی                      |
| ۵۶۴ | ۳-۴-۲-۶- شرکت های تعاونی تولید روستایی             |
| ۵۶۶ | ۴-۴-۲-۶- کشت و صنعت ها                             |
| ۵۶۶ | ۱۵-۲-۶- امور عشایر                                 |
| ۵۷۱ | ۱۶-۲-۶- نهاده های کشاورزی و خدمات فنی تولید        |
| ۵۷۱ | ۱-۱۶-۲-۶- کود شیمیایی                              |
| ۵۷۴ | ۲-۱۶-۲-۵- سموم شیمیایی کشاورزی                     |
| ۵۷۷ | ۳-۱۶-۲-۶- بذر                                      |
| ۵۷۹ | ۴-۱۶-۲-۶- نهال                                     |
| ۵۸۳ | ۵-۱۶-۲-۶- انرژی                                    |
| ۵۸۶ | ۱۷-۲-۶- سیاست های حمایتی                           |
| ۵۸۶ | ۱-۱۷-۲-۵- بیمه محصولات کشاورزی                     |
| ۵۹۳ | ۲-۱۷-۲-۶- قیمت گذاری و خرید تضمینی محصولات کشاورزی |

|          |                                                         |
|----------|---------------------------------------------------------|
| ۵۹۳..... | ۱-۲-۱۷-۲-۶- قیمت گذاری محصولات کشاورزی.....             |
| ۵۹۷..... | ۲-۲-۱۷-۲-۶- میزان خرید تضمینی محصولات زراعی و باغی..... |
| ۵۹۸..... | ۳-۲-۱۷-۲-۶- یارانه های تولید محصولات کشاورزی.....       |

### جمع بندی برنامه پنجم توسعه..... ۶۰۱

|          |                                                                                               |
|----------|-----------------------------------------------------------------------------------------------|
| ۶۰۱..... | ۱- متغیرهای اقتصاد کلان.....                                                                  |
| ۶۰۶..... | ۲- توزیع درآمد و هزینه در مناطق شهری و روستایی کشور.....                                      |
| ۶۰۸..... | ۳- امنیت غذایی.....                                                                           |
| ۶۰۸..... | ۴- آموزش و سطح سواد.....                                                                      |
| ۶۰۸..... | ۵- دستاوردهای بخش کشاورزی تولیدات، نهاده های کشاورزی، خدمات فنی تولید و سیاست های حمایتی..... |
| ۶۱۹..... | منابع و مأخذ.....                                                                             |

هدف از تهیه و تدوین کتاب حاضر (بخش کشاورزی و منابع طبیعی در برنامه‌های اول تا پنجم توسعه کشور)، بررسی و ارزیابی شاخص‌های مهم و تعیین‌کننده در بخش کشاورزی چون جایگاه بخش از منظر متغیرهای کلان اقتصادی، امنیت غذایی و همچنین تجزیه و تحلیل و ارزیابی عملکرد زیربخش‌های مرتبط با کشاورزی به ویژه از نظر تولید کمی و کیفی و حوزه‌های پشتیبانی از تولید، نهاده‌ها و خدمات فنی تولید و در نهایت سیاست‌های حمایتی اتخاذ شده در حوزه کشاورزی در ۳۶ سال گذشته با تأکید بر برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور در گذشته است تا با استفاده از نتایج حاصل از عملکردها و تجزیه و تحلیل سیاست‌های اتخاذ شده، بتوان استراتژی‌های توسعه آینده بخش کشاورزی کشور را با توجه به اهداف چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران<sup>۱</sup> مطلوب‌تر و هرچه واقع‌گرایانه‌تر ترسیم نمود.

مجموعه کتاب سه جلدی حاضر در قالب ۶ فصل تهیه گردیده، فصل اول جلد ۱ تحت‌عنوان دیباچه، خود در سه بخش ابتدا فرآیند تحولات ساختاری در مدیریت تشکیلات بخش کشاورزی در ۱۲۰ سال گذشته به تفصیل بررسی شده، سپس در بخش دوم آن مروری بر اسناد فرادستی و راهبردهای کلان توسعه بخش کشاورزی پس از انقلاب داشته و در نهایت بخش سوم آن به توصیف خلاصه شرایط اقتصادی و عملکرد شاخص‌های کمی بخش کشاورزی در زمان انقلاب اسلامی و اثرات جنگ تحمیلی عراق علیه ایران پرداخته است. در فصل‌های دوم تا ششم به ترتیب، اهداف کلان و سیاست‌های کلی برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، ارزیابی کلی از عملکرد برنامه‌ها و مقایسه آن با اهداف

---

۱. سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران، سندی است جهت تبیین افق برای توسعه ایران در زمینه‌های مختلف فرهنگی، علمی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی که توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام تدوین و پس از اصلاحاتی توسط مقام معظم رهبری در تاریخ ۱۳ آبان ۱۳۸۲ به سران قوای سه‌گانه وقت ابلاغ گردید. اجرای این سند در قالب چهار برنامه توسعه ۵ ساله تهیه شده که از سال ۱۳۸۴ آغاز و سال ۱۴۰۴ خورشیدی (۲۰۲۵ میلادی) افاق چشم‌انداز می‌باشد. براساس این سند راهبردی، ایران کشوری توسعه یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه، با هویت اسلامی و انقلابی، الهام بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌الملل خواهد بود. متن کامل سند چشم‌انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران در فصل پنجم کتاب (بررسی برنامه چهارم توسعه) عیناً ذکر گردیده است.

و دستاوردهای اقتصادی و مالی وضعیت عملکرد بخش از جهت متغیرهای کلان اقتصادی، توزیع درآمد و هزینه در مناطق شهری و روستایی (ضریب جینی، فقر و نابرابری)، امنیت غذایی (ضریب خود اتکایی، عرضه سرانه مواد غذایی، انرژی، مواد مغذی و منابع تأمین آن به تفکیک تولیدات داخلی و واردات) وضعیت آموزش و سواد، سطح بهداشت در روستاها، تجزیه و تحلیل فیزیکی عملکرد و دستاوردهای بخش با سیاست ها و اهداف کمی پیش بینی شده به تفکیک زیر بخش ها و حوزه های پشتمان تولید، اهداف کیفی، سیاست ها، احکام و تبصره های قانونی، ربط بخش کشاورزی، نهاده های کشاورزی و خدمات فنی تولید مانند کودشیمیایی، سموم شیمیایی، بذرها، آبیاری و انرژی (نفت گاز و برق) و در نهایت سیاست های حمایتی چون بیمه محصولات کشاورزی، قیمت گذاری و خرید تضمینی و یارانه های تولیدی طی برنامه های پنج ساله اول تا پنجم توسعه مورد بررسی قرار گرفته است.

از جمله ویژگی ها و شاخصه های بارز این مجموعه کتاب سه جلدی نسبت به سایر کتب منتشر شده در حوزه بررسی برنامه های بخش کشاورزی، گستردگی و متعدد بودن موضوعات بررسی شده همراه با بررسی تاریخی، نقش راه، سیاست، جایگاه، تعاریف و مفاهیم مربوط به هر حوزه و یا زیربخش تحت بررسی در فصل دوم از جلد اول کتاب (بررسی برنامه اول توسعه) می باشد که متمایز بودن آن را از سایر اسناد و کتب مانند آشکار می سازد، از طرفی در این کتاب سعی شده است که به جهت حفظ تسلسل و یکپارچگی درک بهتر از وضعیت و روند تحولات در موضوعات مورد بررسی از فصل سوم به بعد (برنامه دوم تا پنجم) وضعیت کلی هر شاخص مورد بحث نسبت به برنامه های قبلی نیز مقایسه و مورد ارزیابی قرار گیرد. از اینرو با توجه به گستردگی موضوعات و جامع بودن مطالب بررسی شده مرتبط با بخش در کتاب حاضر، مطالعه آن جهت آشنایی بیشتر پژوهشگران و به ویژه مدیران و کارشناسان شاغل در وزارت جهاد کشاورزی اعم از حوزه های اجرایی و تحقیقاتی از روند تحولات بخش مفید بوده و به همه تصمیم سازان و تصمیم گیران بخش کشاورزی در آینده نیز توصیه می شود.